

לחץ חברתי

למה כל כך קשה לעשות את מה שאנחנו יודעים שנכון — ואיך ללמד ילדים למצוא את הטוב שבזולת

מאת: הרב יחיאל יעקובזון

תוכן העניינים

פרק א – איבוד הזהות האישית

"רך ויחיד" — האני שאבד · מיעוט קולני שנדמה לרוב

פרק ב – המעמד החברתי כמכשול לשינוי

הסבא מנוברדוק · חודש אחד של "מוזר"

פרק ג – המורה הצעיר וכיתת ה"בעייתיים"

הצריך בקצה בית הספר · חדר המורים שלא סבל אותי

פרק ד – הבריחה לבית הכנסת, והמפקח בשער

"אתם יודעים מה, בואו נברח" · שתי ידיים שלובות מאחור

פרק ה – למצוא מעלה בכל ילד, תחת אש

משה והתפוז · אמנון ויצחק

פרק ו – שני הכללים של אבא

"אסור שיהיו כללים" · אם תוציא יקר מזולל

פרק ז – "דף המעלות" וסיפורו של אבנר

הניסוי באשדוד · שלוש עשרה שנה עם דף מקופל

פרק ח – פחות ביקורת, יותר אמת

כשמוצאים חיסרון זה לא תמיד כבוד שמיים · לבקש מחילה מעל מיטת הילד

איבוד הזהות האישית

📖 בפרק זה: איך אבדה מאיתנו התחושה שכל יהודי הוא יחיד לפני הקדוש ברוך הוא, ומדוע לעיתים "לחץ חברתי" הוא בעצם לחץ של מיעוט קטן שמזדהה, בטעות, כדעת כלל הציבור.

"רך ויחיד" — האני שאבד

שלמה המלך מתאר את זיכרון ילדותו במילים:

"כִּי בֶן הָיִיתִי לְאָבִי, רֶךְ וַיְחִיד לִפְנֵי אִמִּי"

משלי ד, ג

בכל הדורות הרגיש כל יהודי, בפשטות, שהוא יחיד לפני הקדוש ברוך הוא — יקר, מיוחד, בלתי ניתן להחלפה. תחושה זו היא הבסיס לגידול אדם שלם ואוהב את השם. אך תחושה זו נדירה מאוד בדורנו. אחת התוצאות הקשות ביותר של איבודתה היא הקושי העצום שלנו לעשות את מה שאנחנו בטוחים שהוא רצון הקדוש ברוך הוא, רק בגלל שנדמה לנו שהציבור חושב אחרת.

"אתה לא מה שאתה. אתה אפילו לא עושה מה שאתה חושב. אתה אפילו לא עושה מה שאחרים חושבים. אתה עושה מה שאתה חושב שאחרים חושבים שאתה צריך לעשות."

מובא בשם הרבי מקוצק

זהו אחד הדברים המוזרים ביותר שקורים לנו: אנחנו משתעבדים, בלי לשים לב, למה שנדמה לנו — לא בהכרח למה שבאמת מקובל — שהציבור חושב. ואיש אינו יודע באמת מה חושבים אחרים, כי אף אחד לא שאל אותם.

חיפשתי עשרה הורים כועסים — ומצאתי פחות משלושה

בכמה חדרים בבני ברק, בהוראת רבנים גדולים, ביטלו את שיטת התחרות בין התלמידים, כי היא גרמה נזק נפשי חמור. אחרי שלושה חודשים חזרה השיטה הישנה. שאלתי שני מנהלי חדרים למה, והם ענו: "לחץ ההורים. ההורים לא מסכימים, רוצים תחרות." אמרתי: "תנו לי את השמות, אני רוצה לדבר איתם." אחד המנהלים, שיש לו כשלוש מאות משפחות בחדר, התאמץ לתת לי עשרה שמות — ולא הצליח למצוא יותר משלושה.

רוב ההורים כלל אינם באים לדבר עם המנהל — חלקם עסוקים, חלקם לא אכפת להם עד כדי כך. מיעוט קטן, לעיתים ממורמר, הוא זה שמגיע ומרעיש. הגמרא מלמדת שחמץ בפסח, אף בכמות זעירה ביותר, אינו בטל אפילו באלף פי כמותו — כי יש בו כוח לחמץ את כל העיסה. כך גם מיעוט קולני יכול "לחמץ" את תפיסתנו על דעת כלל הציבור, אף שהוא לא מייצג אותו כלל.

כשכל אחד מאיתנו נכנע ל"דעת הקהל" הדמיונית, בעצם הוא רק נכנע לדעתו-שלו על מה שאחרים חושבים — ולא בדק, לא שאל, לא בירר. וזהו שורש הבעיה שאנחנו הולכים לפתוח כאן: לחץ חברתי.

המעמד החברתי כמכשול לשינוי

בפרק זה: תובנת הסבא מנוברדוק על הקושי להשתנות כשכבר "תפסת" מעמד מסוים בחברה, וסיפור אישי שממחיש איך אפשר להפוך את אותו עיקרון לכיוון החיובי.

הסבא מנוברדוק

הסבא מנוברדוק לימד שאחד הקשיים הגדולים ביותר של אדם להשתנות הוא המעמד שכבר תפס לעצמו בחברה. זה נשמע מוזר, אולי אפילו טיפשי במבט ראשון — אבל זהו גורם עמוק מאוד בנפש האדם, שראוי להתייחס אליו ברחמים, לא בזלזול.

חודש אחד של "מוזר"

"תפסתי על עצמי מעמד של מדבר בחזרת הש"ץ"

חבר טוב סיפר לי פעם: "היה מקובל שאם צריך לדבר בחזרת הש"ץ — אני הכתובת. יום אחד קראתי דבר תורה על חומרת חילול השם שבזה, והחלטתי החלטה גמורה: זהו, נגמר." למחרת ניגש אליו מישהו, מתוך הרגל, כדי לדבר איתו כרגיל בחזרה — והוא נשבר, וחזר לדבר. "מה קרה לך?" שאלתי אותו. הוא ענה: "רק זה — שציפו ממני. תפסתי לעצמי מעמד של 'המדבר', ופתאום כשמצפים ממני זה, אני נשבר."

אותו עיקרון בדיוק אפשר לתפוס גם לכיוון החיובי: אם אדם מקבל על עצמו, לתקופה קצרה, "סטיגמה" חברתית מסוימת — למשל, להיות זה שנחשב "מוזר" או "תמים" כי הוא מתעקש על עמדה תורנית ברורה — יהיה לו קשה יותר, בעזרת השם, לחזור ולהתקלקל. כי כבר "תפסת" לעצמו מעמד אחר. אני רוצה לספר סיפור אישי, לא כדי להתפאר, אלא כי הקדוש ברוך הוא גלגל אותו כך שיהיה בו תועלת: סיפור אמיתי על לחץ חברתי בתחילת דרכי בחינוך.

המורה הצעיר וכיתת ה"בעייתיים"

📖 בפרק זה: תחילת דרכי כמורה צעיר ותמים, כיתה מיוחדת של תלמידים "קשים" שקיבלתי, ולחץ חברתי מצד חדר המורים שכמעט שבר אותי.

הצריף בקצה בית הספר

הגעתי לעולם החינוך צעיר ותמים, אחרי שנים בישיבה שבהן כמעט לא הייתי מודע לציניות של העולם החיצון. הגעתי לבית ספר אחד, שמנהלו — בעל חוש ארגוני מבריק — זיהה אחרי דקת שיחה שאני "אוהב אתגרים", וזרק עליי "תוכנית" שכבר תכנן מזמן: לקחת את כל התלמידים הבעייתיים ביותר בבית הספר, לרכז אותם עם מורה "אתגרי" אחד בצריף בקצה בית הספר. הסכמתי.

לימדתי שם קבוצה של נערים בגילאי ארבע עשרה עד שש עשרה, חלקם נשארו כמה שנים באותה כיתה. נהניתי מאוד ללמד אותם. אבל היה קשה: לא היה לי אף אחד בעולם, ולא חברים, בתוך חדר המורים.

חדר המורים שלא סבל אותי

"תראה איזה פסיכי, תשמע איזו בדיחה הוא אמר לי היום"

נכנסתי לחדר המורים בשבוע הראשון, עדיין תמים לגמרי. שמעתי מורה אחד אומר לשני, בעודי לידם: "תראה איזה פסיכי, תשמע איזו בדיחה הוא אמר לי היום" — התכוון לתלמיד שלי. ניגשתי אליו ואמרתי, בכנות, שזו לעג שאסור לו לעשות: "איך אתה יכול ללגלג על תלמיד בהפסקה, ואחר כך לנסות לבנות אותו בשיעור? זה בן של הקדוש ברוך הוא, הוא לא אוהב שלועגים לו סתם." המורה הביט בי כאילו נפלתי מהעננים, ושאל: "אתה מרגיש טוב?" מאותו רגע נעשיתי מטרה קבועה ללעג. זה קרה שוב ושוב, וכעבור חודש כבר הייתי חלש מכדי לעמוד בלחץ.

מה שהציל אותי — בחסדי שמים — היה עיקרון שקיבלתי מהסבא מנוברדוק בעקיפין: מי שמקבל על עצמו חודש אחד שלם להיות "המוזר, התמים, מי שלוקח דברים ברצינות מדי" — יגלה שאחר כך, כשההרגל כבר נקבע, הרבה יותר קל להישאר נאמן לדרך. וזה ממש מה שקרה. אחרי חודש-חודשיים כבר לא היה בי הכוח, וגם לא הרצון, לרדת לרמת הלעג של הסביבה — כי כבר "תפסתי" לעצמי מעמד אחר.

הבריחה לבית הכנסת, והמפקח בשער

📖 בפרק זה: יום שבו הכיתה שלי קרסה תחת לחץ ביקור מפקח משרד החינוך — והחלטה בלתי שגריתית שהפכה למבחן האמיתי בלחץ חברתי.

"אתם יודעים מה, בואו נברח"

כשכל הכיתה קברה את הראש באדמה מרוב פחד

יום אחד הגיעו התלמידים שלי אליו בבהלה: "המפקח מגיע!" הרגעתי אותם: המפקח בוחן אותי, לא אתכם. אחד המורים, ששמע אותי אומר את זה, הזדעזע ממש — אצלם היה מקובל להפחיד ילדים לפני ביקורת מפקח, "כדי שיכנסו ללחץ וילמדו". שאלתי אותו: מה התועלת בשקר הזה? הוא הביט בי במבט של רחמים גמורים, כאילו אני פשוט לא מסוגל להבין.

כשראיתי שהתלמידים עדיין לחוצים מאוד, החלטתי — ואני אומר בגלוי שזה לא היה מהלך תקין, ואיני חוזר עליו — לקחת את כל הכיתה ולברוח לבית הכנסת הסמוך. אמרתי להם: "מגיע לנו עונש על שברחנו, זה ההסכם. אבל בינתיים, בואו נלמד תורה לשמה — משהו שלא בוחנים עליו אף אחד." הם הביאו משנה בכרך גדול, למדנו שעה ורבע, שרנו קצת. שנים אחר כך פגשתי אחד מהם, כבר מורה לתלמוד בבית ספר תיכון, שאמר לי: "בזכותך למדתי בחיים שלי שעה וחצי תורה לשמה — לא שכחתי את זה מעולם."

כל חדר המורים בשורה, וסנדוויץ' לבד

חזרנו לבית הספר, והמפקח כבר עמד בשער, ידיו שלובות מאחוריו. "איפה הייתם?" שאל. ענית: "ברחנו". הוא, כמובן, לא קיבל את זה בהבנה — ודרש להיכנס לכיתה בשיעור הבא. אחר כך, בהפסקה, כל חדר המורים התאסף מסביב, מחייכים, דוחפים זה את זה במרפקים, נהנים מהמחזה. אני ישבתי לבד עם הכריך שלי, שלא ירד לי בגרון. זו הייתה תחושה קשה מאוד של לחץ חברתי, אבל מה שהציל אותי היה המנהל, שלא ידע לאיזה צד להצטרף — לצד המורים הצוחקים או לצד המפקח הכועס — והבעות הפנים המתחלפות שלו נתנו לי נושא להתרכז בו, ולא לשקוע במצוקה.

למצוא מעלה בכל ילד – תחת אש

📖 בפרק זה: המפקח נכנס לכיתה ודורש לדעת "מי הכי טוב". איך אפשר לעמוד בלחץ חברתי ולהישאר נאמן לעיקרון חינוכי, כשכל הכיתה מסתכלת עליך.

משה והתפוז

המפקח נכנס לכיתה, שאל בקול רם: "כבוד המחנך, מי התלמיד הטוב ביותר בכיתתך?" ידעתי בדיוק מה עליי לומר, וידעתי גם בדיוק למה הוא מצפה – ואלה שני דברים שונים. נשמתי עמוק, ולא הצלחתי בהתחלה להוציא מילה מהפה. הסתכלתי לא במפקח, אלא בילד שרציתי לבנות – הילד הכי מסכן בכיתה.

"אני חושב שהתלמיד הכי טוב בכיתה הוא משה"

"משה", אמרתי, "הוא בעל הלב הכי טוב שאני מכיר בכיתה. תמיד רץ לעזור, בכל מקום ששם יד." הבאתי דוגמה אמיתית: לפני יומיים, בתחילת עונת התפוזים, משה הביא תפוז, וכשכל הילדים ביקשו פלח – חילק לכולם, עד שלא נשאר לו כלום. לאחר מכן דיברתי איתו על כך שפעם הבאה כדאי שישאיר גם לעצמו, כדי שהחסד שלו יביא לו גם שמחה ולא רק עצבות. הבטתי בו בעיניים. הוא היה בהלם מוחלט, לא הבין אם זו בדיחה – כי מעולם לא שמע מילה טובה על עצמו כזו, בטח לא מול כל הכיתה.

אמנון ויצחק

המפקח לא הסתפק, שאל שוב: "כן, אבל מי הכי טוב באמת?" סירבתי לתת לו "לקלקל" את מה שעשיתי. המשכתי: "יש לי ילד ששמו אמנון, יש לו חוש אחריות ונאמנות יוצא דופן. כל משימה שהוא מקבל, הוא ממלא אותה על הצד הטוב ביותר." הבאתי ראיה אמיתית: פעם התקלקל מנעול דלת הכיתה, ואיש התחזוקה, אחרי שעתיים ניסיון, הרים ידיים. שלחתי את אמנון לעזור – הוא נשאר עם הדלת ארבע שעות, ותיקן אותה.

המפקח שאל שוב, מתעקש: "כן, אבל מי הכי טוב בלימודים?" כאן, בליבי, כבר החלטתי שאני מתחיל להיכנע. אבל דווקא ההרגשה הזו – שאני נכנע, ושזה לא הוגן ולא נכון – העירה בי משהו, ונתנה לי כוח להמשיך בקו שלי. אמרתי: "בלימודים, מי שהתקדם השנה הכי הרבה הוא יצחק – עלה מציון ארבעים ושש לכמעט שישים." בכל תשובה שלי, בחרתי במעלה אמיתית, אך כזו שלא בהכרח תואמת את מה שהמפקח ציפה לשמוע.

📖 בפרק זה: המפקח דורש הסבר, ומקבל את "המוטו החינוכי" שקיבלתי מאבי לפני שהתחלתי לעבוד בחינוך — הבסיס לכל מה שנעשה בפרק הקודם.

"אסור שיהיו כללים"

לבסוף שאל אותי המפקח בכעס: "מה המוטו החינוכי שלך?" זו הייתה בדיוק השאלה ששאל אותי בראיון העבודה הראשון. עניתי לו, בכוונה, בעברית פשוטה ולא מליצית: אצלנו חינוך הוא כמעט "תורשתי" — דורות של מלמדים במשפחה. לפני שהתחלתי לעבוד, שאלתי את אבי מה הוא יכול ללמד אותי. הוא אמר לי שני כללים בלבד. הכלל הראשון: אסור שיהיו כללים בחינוך. הכלל השני: ובכל זאת, אם צריך כלל אחד — לעולם אל תעביר ביקורת על ילד לפני שאתה רואה בו את הטוב, ומקפיד שגם הוא-עצמו יראה את הטוב שבו.

אבי הוסיף: זה מיתוס, אגדה, שביקורת משנה בני אדם לטובה. אין לזה שום בסיס. ביקורת מייאשת, מתסכלת, ומשכנעת את האדם שהוא לא שווה. ככל שאדם מרגיש שהוא חשוב לפני הבורא, שווה, שמח במה שנתן לו — כך יש בו יותר רצון פנימי להשתפר, כי הוא כבר טעם כמה טוב זה להיות טוב.

אם תוציא יקר מזולל

"וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל, כְּפִי תִהְיֶה"

ירמיהו טו, יט

זהו העיקרון: תפקיד המחנך אינו לצוד חסרונות, אלא להוציא את היקר הטמון בתוך מה שנראה, לעין בלתי מזוינת, "זולל" — פשוט, בעייתי, לא מבטיח. מי שמצליח בכך, "כפי תהיה" — פיו נעשה כביכול פה של הקדוש ברוך הוא. כשאמרתי את כל זה למפקח, ענה לי בסופו של דבר: "אתה מבלבל לי את המוח, אני שואל אותך על מה שקרה בכיתה, ואתה מספר לי הרצאות." ואני, בענווה, מודה: זו באמת ההרצאה, וזה גם הפתרון.

"דף המעלות" וסיפורו של אבנר

📖 בפרק זה: תרגיל חינוכי פשוט שביצעתי בבית ספר חילוני באשדוד, וסיפור מטלטל על נער עברייני שדף קטן ששמר שלוש עשרה שנה שינה את חייו.

הניסוי באשדוד

"תכתוב מעלה אחת אמיתית — אף אחד לא ידע מי כתב"

לימדתי פעם שיעורי יהדות בבית ספר תיכון חילוני באשדוד, שלוש כיתות מעורבות. בשיעור הראשון ביקשתי מכל תלמיד לספר מעלה אחת אמיתית על עצמו. ההלם היה עצום — איש לא ידע לענות. אמרתי להם: "יש לכם שבועיים, זה שיעורי הבית שלכם: להתייעץ עם הורים, חברים, ולמצוא מעלה אמיתית אחת." בשיעור הבא ערכתי תרגיל: כל תלמיד קיבל דף עם שם של חבר לכיתה, וכתב עליו מעלה אחת אמיתית שהוא יודע עליו, ואז העביר את הדף הלאה, וקיבל דף אחר. בסוף, כל תלמיד קיבל ליד את הדף שנכתב עליו — עם כל המעלות שכתבו עליו חבריו, בלי לדעת מי כתב מה.

אמרתי להם: "שמרו את הדף הזה. בחיים יבואו רגעי משבר, רגעי דכדוך, שבהם תרגישו שאתם לא שווים כלום. תוציאו את הדף הזה ותיזכרו — כבר לא תוכלו לשקר לעצמכם שאתם לא שווים דבר."

"אני הייתי ג' בכנופיית סן סימון"

שנים רבות אחר כך, כשכבר עבדתי בצפון הארץ, נכנס למשרד שלי חוקר משטרה בכיר. "אתה הרב יעקובזון?" שאל, "אני מחפש אותך שנים." נבהלתי לרגע, אך הוא הוציא מכיסו דף מקופל, מוכתם ומקומט. "אתה למדת אותנו באשדוד, אבות", אמר. "אתה לא זוכר אותי. אני הייתי חבר בכנופיית רחוב שנקראה 'סן סימון' — אף אחד לא התקרב אלינו. קראו לי 'ג', מוציא הפועל של הכנופייה. אבא שלי עצמו היה עבריין. מגיל שלוש קראו לי בכינוי מגעיל, וידעתי שאני דחוי. הדבר היחיד שהיה לי זה העוצמה והפחד שהטלתי על אחרים."

"אתה יודע מה עשה לי הדף הזה?" הוא המשיך, בעיניים דומעות. "יום שקיבלתי אותו, חזרתי הביתה ברגל, נעלתי את הדלת, ובכיתי שעות. היה כתוב עליי, בלי שידעתי מי כתב: 'למרות הכל, בחור ישר בטבעו'. פעם ראשונה בחיים שמישהו אמר עליי דבר טוב — לא מפני שפחד ממני. לקחתי את הדף הזה כמו שאדם דתי לוקח ספר תהלים, ונישקתי אותו." הוא שמר אותו שלוש עשרה שנה. "פתאום תפסתי שאכפת לי להיות ישר. רק בגלל שמישהו אמר לי שאני כזה."

אם דף קטן אחד עם מעלה אחת שינה חיים של נער שגדל ברחוב ובפשע — תארו לעצמכם מה יכולה לעשות אותה מילה, כשהיא נאמרת בבית, שוב ושוב, לילד שלכם.

פחות ביקורת, יותר אמת

📖 בפרק זה: סיכום — למה תרבות של ציד חסרונות, גם כשהיא נעשית "לשם שמיים", מזיקה, וקריאה להורים לבדוק את עצמם ביושר.

כשמוצאים חיסרון זה לא תמיד כבוד שמיים

יש מגמה מוכרת: ככל שאדם "אינטליגנטי" ו"חד עין" יותר, כך הוא מיומן יותר במציאת חסרונות אצל אחרים — אצל בני זוגו, אצל ילדיו, אצל תלמידיו. לפעמים אנחנו משכנעים את עצמנו שהביקורת שלנו באה "לשם שמיים", מתוך דאגה לכבוד שמיים או לעתידו הרוחני של הילד. אבל כדאי לבדוק ביושר: כמה מהדברים שאנחנו מוצאים לנכון "לרדת" עליהם — איך הילד יושב, איך הוא מדבר, איך הוא נראה — קשורים באמת לעבודת השם, ולא רק לנוחות שלנו או ל"מה יגידו"?

קושיה: אבל האם אין חובה על הורה להוכיח ולתקן את ילדו?

תירוץ: ודאי שיש חובת תוכחה, במקומה ובזמנה, ומדובר כאן לא על ביטול התוכחה אלא על היחס. ילד שכל היום שומע ביקורת, ורק לעיתים רחוקות מילה טובה, מפתח תמונה עצמית שלילית שגורמת לו, כדברי הרמב"ם בעניין הקשר בין תדמית עצמית לחטא, שלא יקטן בעיניו חטא שיעשה. ילד שמרגיש חשוב ואהוב, ושראו בו את הטוב, דווקא הוא זה שמתעורר בו הרצון האמיתי להשתפר עוד — כי הוא כבר טעם כמה טוב זה להיות טוב.

לבקש מחילה מעל מיטת הילד

הצעה מעשית פשוטה, לסיום: כשבני הזוג נפגשים בערב ומספרים זה לזה מה קרה עם הילדים, כלל טוב הוא לפתוח תמיד בשלושה דברים טובים לפני שמזכירים דבר אחד שדורש תיקון. וכהצעה עמוקה יותר: לעמוד לפעמים ליד מיטת הילד הישן, ולבקש ממנו בלב מחילה על טעויות שנעשו בגידולו מתוך לחץ, עייפות, או חוסר סבלנות. לזכור שהוא בן של הקדוש ברוך הוא, ושהזכות לגדל אותו היא שאילה יקרה, לא רכוש. תפילה פשוטה על כך — לבקש מהקדוש ברוך הוא אומץ לעשות את מה שהשכל שהוא נתן לנו אומר שנכון, ולא את מה שנדמה לנו שהדעת הקהל דורשת — היא נקודת המוצא לכל השינוי.

זהו סיכום כל מה שנאמר כאן: פחות ביקורת, יותר חיפוש אחר הטוב. פחות כניעה למה שנדמה לנו שאחרים חושבים, ויותר נאמנות למה שהשכל והלב היהודי שלנו יודעים שהוא נכון.

מקורות ומראי מקומות

1. משלי, פרק ד, פסוק ג.
2. ירמיהו, פרק טו, פסוק יט.
3. מובא בשם הרבי מקוצק, בעניין הכניעה לדעת הקהל המדומה.
4. תורת הסבא מנוברדוק, בעניין המעמד החברתי כמכשול לשינוי.
5. עיקרון הלכתי מוכר בעניין חמץ בפסח שאינו בטל אף בתערובת גדולה, מובא כאן כמשל.
6. הסיפורים המובאים בספר זה מבוססים על ניסיונו האישי של הרב יחיאל יעקובזון כמחנך, כפי שהובאו בשיעוריו.

נכתב ונערך על ידי:

הרב יהודה טאוב

קרית אתא

ליצירת קשר: 0527139520 📞

שיעורים נוספים של הרב 🎧

ניתן לשמוע עוד שיעורים נפלאים:

קול הלשון - קול תודה: 03-6171190 📻

באתר: www.kol-toda.co.il (https://www.kol-toda.co.il/) 🌐